

O‘QUVCHILARDA TAFAKKUR XUSUSIYATLARINI RIVOJLANISH JARAYONI

Mardonov Erkin Xasanovich, Termiz davlat pedagogika instituti
erkinmardonov917@amail.com

Annotatsiya: Nutq tafakkur qurolidir. Ma’lum fikr so‘zlar bilan ifoda etilganida tafakkur jarayoni amalga oshiriladi. Fikrni so‘z bilan ifoda etish – ifodalash motivi (nutqiy maqsad), ichki nutq, fikrni tashqi tomondan nutqiy ifodalash kabi bosqichlaridan iborat bo‘lgan murakkab jarayon. Tafakkur – bu narsalar mohiyatini ochib beruvchi g‘oyalar harakati. Uning natijasi obraz emas, balki ma’lum bir fikrdir. Tafakkur – bu kiritilgan yo‘nalishli-tadqiqiy, qayta o‘zgarishli va bilish xususiyatiga ega bo‘lgan harakatlar va muolajalar tizimini taxminlovchi alohida turga ega bo‘lgan nazariy va amaliy faoliyat. Ushbu maqolada, tafakkur nima ekanligini, uning turlari, xususiyatlari va rivojlanish bosqichlari haqida fikr va mulohazalar yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Tafakkur, jarayon, nutq, rivojlanish, xususiyat, psixologik holat, tafakkur qonuniyatlari.

Abstract: Speech is a tool of thinking. When a certain idea is expressed in words, the process of thinking is carried out. Expressing an idea in words is a complex process that consists of stages such as the motive of expression (speech goal), internal speech, and external speech expression of an idea. Thinking is the movement of ideas that reveal the essence of things. Its result is not an image, but a certain idea. Thinking is a theoretical and practical activity of a special type, which assumes a system of actions and procedures that have a directional-exploratory, re-changing and cognitive nature. In this article, thoughts and opinions about what thinking is, its types, characteristics and stages of development are discussed.

Key words: Thinking, process, speech, development, character, psychological state, laws of thinking.

Аннотация: Речь – это инструмент мышления. Когда определенная идея выражается словами, осуществляется процесс мышления. Выражение мысли словами — сложный процесс, состоящий из таких этапов, как мотив высказывания (цель речи), внутренняя речь и внешнее речевое выражение мысли. Мышление есть движение идей, раскрывающих сущность вещей. Его результатом является не образ, а некая идея. Мышление - теоретико-практическая деятельность особого типа, предполагающая систему действий и процедур, имеющих направленно-исследовательский, преобразовательный и познавательный характер. В данной статье обсуждаются мысли и мнения о том, что такое мышление, его виды, особенности и этапы развития.

Ключевые слова: Мышление, процесс, речь, развитие, характер, психологическое состояние, закономерности мышления.

Tafakkur moddiy olam qonuniyatlarini, tabiat va ijtimoiy-tarixiy hayotdagi sabab-oqibat munosabatlarini, inson ruhiyati qonuniyatlarini tushunish imkonini beradi. Aqliy faoliyat natijalarini qo‘llash sohasi bo‘lgan amaliyot fikrlash faoliyatining manbai bo‘lib xizmat qiladi.

Fikrlash aqliy faoliyat sifatida miyaning funksiyasidir. Oddiy ruhiy jarayonlar, masalan, sezgilar uchun asos bo‘lib xizmat qiladigan yuqori darajadagi miya jarayonlari fikrlashning fiziologik asosini tashkil qiladi. Ammo hozirgi vaqtda fikrlash jarayonini ta'minlaydigan barcha fiziologik tuzilmalarning o‘zaro ta'sirining tartibi va ahamiyati haqida aniq tasavvur yo‘q. Miyaning old qismlari fikrlashda alohida ahamiyatga ega ekanligi shubhasiz. Bundan tashqari, fikrlashning gnostik funksiyasini ta'minlaydigan miya yarim korteksining sohasi, shuningdek, fikrlash jarayonini ta'minlaydigan miyaning nutq markazlari ham katta ahamiyatga ega.

Mantiqiy xotiraning bir turi ham aqliy jarayondir. Demak, u eslash va eslash xususiyatiga ham ega. Demak, talabalar o‘quv jarayonida oliy va o‘rta maktab o‘qituvchilari tomonidan tushuntirilgan va tushuntirilgan teorema, qonun va

qoidalar, kompleks xossalarni ayrim qisman holatlarga o'tkazishda har doim deduksiya usulidan foydalanib fikr yuritadilar va ular asoslab beradilar. Psixologiyada nutq fikrlash faoliyati vositasi sifatida qaraladi. Odatda nutq fikrlash jarayonida hukm, xulosa va tushunchalar shaklida ifodalanadi. Shuning uchun hukm, xulosa va tushunchalar tafakkurning o'ziga xos shakllari deb ataladi.

Jahon psixologlarining fikricha, yuqorida tahlil qilingan tafakkur sifatleri ularning asosiy belgilari bilan uzviy bog'liqdir. Tafakkur odatda nazariy va amaliy fikrlashga bo'linadi. Nazariy tafakkurda konseptual va obrazli tafakkur, amaliy tafakkurda esa ko'rgazmali-obrazli va ko'rgazmali-harakatli tafakkur farqlanadi.

Kontseptual fikrlash - bu muayyan tushunchalar qo'llaniladigan fikrlash. Biz u yoki bu intellektual muammolarni hal qilishda boshqa odamlar tomonidan aniqlangan va tushunchalar, fikrlar va xulosalar shaklida ifodalangan tayyor bilimlardan foydalanamiz.

Tasviriy fikrlash - tasvirlar yordamida fikr yuritish jarayonining bir turi. Ular xotiradan olingan yoki tasavvurda yaratilgan. Ko'pincha, bu turdagi fikrlash badiiy ijod bilan shug'ullanadigan odamlarda ustunlik qiladi.

Kontseptual tafakkur voqelikni konkret va umumlashtirilgan tarzda aks ettiradi, lekin bunday aks ettirish mavhumdir. O'z navbatida, majoziy fikrlash atrofimizdagi dunyoni to'g'ri va sub'ektiv aks ettirishga imkon beradi. Shunday qilib, kontseptual va majoziy fikrlar bir-birini to'ldiradi.

Vizual-tasvirli fikrlash tasvirlardan foydalanish bilan bog'liq. Bunday fikrlash tarzi shaxs muammoni hal qilishda turli xil tasvirlar, hodisalar va narsalarni tahlil qilish, solishtirish va umumlashtirishda namoyon bo'ladi.

Ko'rgazmali-harakatli tafakkur tafakkurning alohida turi bo'lib, uning mohiyati real ob'ektlar bilan amalga oshiriladigan amaliy o'zgartiruvchi faoliyatdan iborat. Tafakkurning bu turi qandaydir moddiy mahsulot ishlab chiqarish maqsadida mehnat bilan shug'ullanuvchi kishilarda kengroq namoyon bo'ladi.

Til qurollari asosida vazifani bajaradigan ogʻzaki-mantiqiy tafakkur ham mavjud boʻlib, u tafakkur tarixiy rivojlanishining soʻnggi bosqichidir. U tushunchalar va mantiqiy hosilalardan foydalanish bilan tavsiflanadi.

Amaliy fikrlash tajriba, amaliy harakatlar asosida amalga oshiriladi va aniq vazifalarni bajarishga qaratilgan boʻlib, nazariya va tajriba bilan ishlamasdan tushunchalardan foydalanadi. Diskursiv fikrlash - kengaytirilgan fikrlash, ichki sezgi tezligi, aniq ifodalangan bosqichlarning yoʻqligi, past xabardorlik bilan tavsiflanadi. Reprodukativ, mahsuldor fikrlash - bu naqsh boʻyicha fikrlash, ijodkorlik esa yangi kashfiyotlar, yangi natijalarga olib keladigan fikrlashdir. Realistik fikrlash voqelikni toʻgʻri aks ettiradi, inson oʻz xulq-atvorini tushunadi, autistik tafakkur esa asosan ob'ektga emas, balki affektga mos keladigan, ehtiyojni qondirish, natijada paydo boʻlgan emotsional taranglikni kamaytirishni ifodalaydi. yoʻnaltiriladi.

Psixik jarayonning natijasi boʻlgan tafakkurning uch xil shakli mavjud: tushuncha, fikrlash va xulosa.

Tafakkurning asosiy va eng muhim xususiyati moddiy voqelikning turli tomonlarini ajratish va mustaqil ravishda yangi umumlashmalarni yaratish qobiliyatidir. Odam oddiy narsalar haqida fikr yuritar ekan, u ularning tashqi belgilari bilan cheklanmaydi, balki hodisaning mohiyatini ochishga intiladi, oddiy hayot haqiqatidan umumiy qonuniyat yaratishga harakat qiladi. Shubhasiz, inson ongida hali oʻrganilmagan, toʻliq foydalanilmagan zaxira va imkoniyatlar mavjud. Tafakkur psixologiyasining asosiy vazifasi ana shu zahiralarni toʻliq ochish, fan va texnika taraqqiyotini faollashtirishdan iborat. Chunki har qanday kashfiyot, yangilik, taraqqiyot inson aql-zakovati mahsulidir. Binobarin, sham ilm-fan va texnika taraqqiyoti koʻp jihatdan gumanitar fanlarning rivojlanishiga bogʻliq.

Koʻrgazmali-harakatli tafakkurning tarixiy taraqqiyot bosqichida kishilarning ijtimoiy hayotida duch keladigan muammolarning aksariyati amaliy jihatdan hal etilib, ularga munosabat shamning amaliy faoliyati asosida amalga oshirildi. Narsa va hodisalar haqida nazariy fikr bildirish tarixiy taraqqiyotning

biroz kechroq davriga to'g'ri keladi. Ilm-fanning yer yuzida paydo bo'lganligi haqida bizgacha yetib kelgan ma'lumotlar bu fikrimizga dalil bo'la oladi. Qadimgi avlodlar va ajdodlarimizda yer maydonini qadamlar va ko'z bilan o'lchash bo'yicha amaliy bilimlarning to'planishi natijasida geometriya fani ochilgan. Odamlarning barmoq sanashlari hayot talabini qondira olmaganidan keyin narsa va hodisalarni tasvirlash, shartli belgilarni qoldirish natijasida tarix fani vujudga keldi. Shuning uchun ham insonning amaliy va nazariy faoliyati bir-biri bilan bog'liq bo'lib, u yoki bu narsani doimo talab qiladi. Genetik kelib chiqishi nuqtai nazaridan amaliy faoliyat birlamchi sanalib, obraz va fikrlarni aks ettiruvchi nazariy faoliyat esa amaliy faoliyat ma'lum bir rivojlanish darajasiga erishgandan so'ng ajratilgan. Bu jarayon bir necha o'n minglab yo'llar bilan sodir bo'lgan.

Xulosa qilib aytish mumkinki, muayyan ijtimoiy muhitda yashovchi kishilarning ehtiyojlari, xulq-atvor motivlari, qiziqishlari, intilishlari, moyilliklari, aqliy qobiliyatlari va hatto faoliyati ham har xil. Xuddi shu sababga ko'ra, ularning tafakkuri turli vaziyatlarda turlicha shakllanadi va namoyon bo'ladi. Oldin ta'kidlaganimizdek, inson bilish, amaliy va nazariy vazifalarni hal etish, nutq orqali bildirilgan boshqa odamlarning fikrlarini tinglash, muloqotga kirishish, ularning fikrini tushunish jarayoni haqida fikr yuritildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Jabborov, X., & Eshmuradov, O. (2023). ШАРҚ МУТАФАККИРЛАРИ ИШЛАРИДА МИЛЛИЙ ТАРБИЯ МАСАЛАСИ. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(2). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8394>
2. Eshmurodov, O. (2022). ЎЗБЕК ОИЛАСИ МУСТАҲКАМЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ЎРНИ . Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 2(6). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/7449>

3. НАРБАШЕВА, М. А. (2017). Из истории детских народных игр Узбекистана. *Nazli TYFEKÇI, Ph. D. Ali KORKUT, Ph. D. Hasan KARACAN, Ph. D., 273.*
4. Norbosheva, M.A. (2022). FOLK GAMES SERVES AS A PSYCHOSOCIAL DEVICE. *World Bulletin of Social Sciences (WBSS), Vol. 8, March, 104-109.*
5. Нарбашева, М. А.(2021). МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРНИНГ ОИЛА ҲАҚИДАГИ ТАСАВВУРЛАРИНИ ЎРГАНИШ. Педагогика ва психологияда инновациялар. (6), 94-101
6. Ashurova, S. (2023). SOG‘LOM PSIXOLOGIK TURMUSH TARZI TO‘G‘RISIDAGI TASAVVURLARINING SHAKLLANISHI. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(1). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8314>
7. Elamanovich, E. O. (2022). SOCIO-PSYCHOLOGICAL FACTORS AFFECTING THE UPBRINGING OF CHILDREN IN FAMILY RELATIONSHIPS. *Science and Innovation, 1(4), 201-205.*
8. Eshmurodov, O., & Fazliddinova, U. (2023). OILADAGI IJTIMOIIY PSIXOLOGIK MUHITNING BARQARORLIGI TA‘MINLASHDA QAYNONA VA KELIN MUNOSABATLARINING O‘RNI . Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(1). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8259>
9. Eshmurodov, O. (2023). OILAVIY MUNOSABATLAR BARQARORLASHSHUVIDA MILLIY QADRIYATLARNING ANAMIYATI. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(1). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8238>
10. Eshmurodov, O. (2022). ЎЗБЕК ОИЛАСИ МУСТАҲКАМЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ЎРНИ . Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 2(6). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/7449>

11. Eshmurodov, O. (2022). ҚАЙНОНА ВА КЕЛИН ЎРТАСИДАГИ МУНОСАБАТЛАРНИНГ БОЛАЛАР ТАРБИЯСИГА ТАЪСИРИ . Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 2(6). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/7431>
12. Хазрат Хусенович Джабборов Социально-психологические индикаторы национального воспитания. **Science and education scientific journal** ISSN 2181-0842. Volume 3, Issue 3 . March 2022. Page 1082-1089. <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/2883>
13. Kh.Kh. Jabborov. The study of the problem of national education by eastern thinkers. **International Journal of Pedagogics** (ISSN – 2771-2281) VOLUME 03 ISSUE 02 Pages: 14-20 SJIF IMPACT FACTOR (2021: 5. 705) (2022: 5. 705) (2023: 6. 676) OCLC – 1121105677/ Online Link:- <http://theusajournals.com/index.php/ijp/article/view/765>
14. . Eshmurodov, O. (2022). ОИЛА МУСТАҲКАМЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ОМИЛЛАРИ.
15. Norbosheva, M. (2023). ИГРА КАК СРЕДСТВО ОВЛАДЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ РЕБЕНКА. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(2). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8384>
16. Eshmurodov, O., & Eshboyeva, B. (2023). О‘SMIRLIK DAVRIDA JINSIY STERIOTIPLARNING YOSH XUSUSIYATLARI. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(2). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8388>
17. Abdullayeva, S., & Eshmuradov, O. (2023). ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМООПРЕДЕЛЕНИЕ И ВЫБОР ПРОФЕССИИ УЧАЩИМИСЯ В ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ ЗНАНИИ. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(2). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8395>

18. Norbosheva, M. (2022). О ТЕХНИКЕ НАЧАЛА РАЗГОВОРА С КЛИЕНТОМ В ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ КОНСУЛЬТИРОВАНИИ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 2(6). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/7456>
19. Eshmurodov, O. (2022). ОИЛА МУСТАҲКАМЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ОМИЛЛАРИ.
20. Eshmurodov, O., & Eshboyeva, B. (2023). O‘SMIRLIK DAVRIDA JINSIY STERIODIPLARNING YOSH XUSUSIYATLARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 3(2).
21. Eshmurodov, O., & Fazliddinova, U. (2023). OILADAGI IJTIMOY PSIXOLOGIK MUHITNING BARQARORLIGI TA’MINLASHDA QAYNONA VA KELIN MUNOSABATLARINING O‘RNI . Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(1). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8259>
22. Eshmuradov, O., & Ismoilova, G. (2022). OILAVIY MUNOSABATLARDA BOLALAR TA’RBIYASIGA TA’SIRI ETUVCHI IJTIMOY-PSIXOLOGIK OMILLAR. *Science and innovation*, 1(B4), 201-205.
23. Yo‘ldoshyev, S., & Sultonaliyeva, G. (2023). O‘QUVCHI XULQ-ATVORNING PSIXOLOGIK KORREKSIYASI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(2). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8389>
24. Yo‘ldoshyev, S. (2023). ZAMONAVIY PSIXOLOGIYANING PEDAGOGIKA BILAN UZVIY BOG‘LIQLIGI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(2). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8390>
25. Majidov, J. (2022, March). BOSHLANG‘ICH SINFLARDA TA’LIMI O‘ZLASHTIRISH MUAMMOSINING PEDOGOGIK-PSIXOLOGIK SABABLARI. In *International Virtual Conference on Language and Literature Proceeding* (Vol. 1, No. 1).

26. Majidov, J. B., Sobirov, A. B., Karshiboeva, D. B., & Mamarayimova, R. U. (2022). Factors Of Formation Of The Scientific Worldview Of The Person And Their Interrelation. *PORTA LINGUARUM*, 37, 65-70.
27. Majidov, Jasur Baxtiyarovich (2022). SOTSIAL INTELLEKT VA UNING INSON HAYOTIDAGI O'RNI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (2), 608-613.
28. Baxtiyorov, R., Botirova, D., & Jo'rayeva, M. (2023). KICHIK MAKTAB YOSHIDA MULOQOTCHANLIK ORQALI AXLOQIY FAZILATLARNI RIVOJLANTIRISH. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(2). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8471>
29. Norbekova, B. (2021). Socio-Psychological Characteristics of National Character. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)-Peer Reviewed*, 7(1).
30. Норбекова, Б. 2021. Духовное воспитание - как основа психологического воспитания. *Общество и инновации*. 2, 10/S (ноя. 2021), 105–109.